

UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA ROMANLARNI O'QITISHDAGI MUAMMOLAR

Sobitova Mahmudaxon Shuhratbek qizi,

*Alisher Navoiy nomidagi O'zbek tili va adabiyoti universiteti
tayanch doktoranti*

sobitovamahmuda@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15207546>

Annotatsiya. Ushbu maqolada umumta'lim maktablarida romanlarni o'qitish jarayonidagi muammolar tadqiq etiladi. Adabiyotlar tahlili asosida romanlarni o'qitishdagi metodologik kamchiliklar, o'quvchilar motivatsiyasi, zamonaviy axborot texnologiyalari sharoitida kitobxonlik, o'qituvchilar tayyorgarligi kabi masalalar muhokama qilinadi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, romanlarni o'qitishda innovatsion pedagogik yondashuvlar, interfaol metodlar va zamonaviy texnologiyalardan foydalanish bo'yicha tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: roman o'qitish, adabiy ta'lim, kitobxonlik madaniyati, pedagogik texnologiyalar, o'quvchi motivatsiyasi, adabiy tahlil

KIRISH

Badiiy adabiyot, xususan, romanlar o'quvchilarning dunyoqarashini shakllantirishda, ularning intellektual va ma'naviy rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Roman janri o'zining keng qamrovli xususiyati bilan o'quvchilarga turli hayotiy vaziyatlarni, insoniy munosabatlarni va qadriyatlarini taqdim etadi [1]. Biroq, zamonaviy ta'lim tizimida romanlarni o'qitish jarayonida bir qator muammolar mavjud bo'lib, bu o'quvchilarning adabiy asarlarni to'liq o'zlashtirish imkoniyatlarini cheklamoqda.

So'nggi yillarda O'zbekistonda adabiy ta'lim sohasidagi islohotlar davom etayotgan bo'lsa-da, umumta'lim maktablarida romanlarni o'qitishdagi muammolar hamon dolzarbligicha qolmoqda. Zamonaviy axborot texnologiyalari va ijtimoiy tarmoqlar davrida kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish, o'quvchilarni romanlar o'qishga jalb qilish pedagoglarga yangi vazifalarni yuklaydi [2].

Ushbu tadqiqotning maqsadi umumta'lim maktablarida romanlarni o'qitishdagi asosiy muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etish bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Maqolada O'zbekiston, Rossiya va xorijiy mamlakatlar olimlarining ilmiy-tadqiqot ishlari va nazariy qarashlari tahlil qilinadi.

METODOLOGIYA VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Ushbu tadqiqot metodologiyasi adabiyotlar tahlili va mavjud ma'lumotlar asosida sifat tadqiqoti tamoyillariga asoslangan. Tadqiqot doirasida o'zbek, rus va

xorijiy manbalar o‘rganildi. Adabiyotlar tahlilida romanlarni o‘qitishdagi pedagogik yondashuvlar, o‘quvchilar motivatsiyasi, zamonaviy ta’lim metodlari, adabiy kompetensiyani rivojlantirish kabi masalalar ko‘rib chiqildi.

Ergasheva [3] o‘z tadqiqotlarida umumta’lim maktablarida adabiyot o‘qitish metodikasini takomillashtirish masalalarini o‘rganib, an’anaviy metodlarning zamonaviy o‘quvchilar ehtiyojlariga to‘liq javob bermasligini ta’kidlaydi. Romanov [4] esa rus maktablarida adabiyot o‘qitishdagi muammolarni tahlil qilar ekan, o‘qituvchilarning kasbiy tayyorgarligi va innovatsion metodlarni qo‘llash ko‘nikmalarining yetarli emasligi muammosini ko‘taradi.

Johnson va Smith [5] Buyuk Britaniya maktablarida romanlar o‘qitish tajribasini o‘rganib, o‘quvchilarning adabiy tanqidiy fikrlashini rivojlantirishdagi zamonaviy yondashuvlar samaradorligini asoslab beradi. Ularning ta’kidlashicha, romanlarni o‘qitishda interaktiv metodlardan foydalanish o‘quvchilarning matnni chuqurroq anglashiga va tahlil qilishiga yordam beradi.

Aliyeva [6] o‘zbek adabiyoti darslarida milliy romanlarni o‘qitishdagi metodologik muammolarni ko‘rib chiqib, o‘quvchilarning milliy adabiy merosni anglashdagi qiyinchiliklarni va ularni bartaraf etish yo‘llarini taklif etadi. Uning fikricha, milliy romanlarni zamonaviy kontekstda talqin qilish va ulardagi qadriyatlarni bugungi kun bilan bog‘lash muhimdir.

Brown [7] zamonaviy raqamli texnologiyalar davrida romanlarni o‘qitishdagi innovatsion usullarni tadqiq etar ekan, elektron resurslar va multimedia vositalaridan foydalanish imkoniyatlarini ko‘rsatib beradi. Uning tadqiqotlari ko‘rsatishicha, audio kitoblar, interaktiv materiallar va raqamli platformalar o‘quvchilarning romanlarga bo‘lgan qiziqishini oshirishi mumkin.

Mirzayev [8] adabiy ta’limda kompetensiyaviy yondashuvni joriy etish bo‘yicha tadqiqotlar olib borib, romanlarni o‘qitishda o‘quvchilarning adabiy tahlil ko‘nikmalarini rivojlantirishga e’tibor qaratish zarurligini ta’kidlaydi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Adabiyotlar tahlilidan kelib chiqib, umumta’lim maktablarida romanlarni o‘qitishdagi metodologik muammolarni quyidagicha guruhlash mumkin:

1. **An’anaviy o‘qitish metodlarining ustunligi.** Hozirgi kunda ko‘plab maktablarda romanlarni o‘qitish jarayoni asosan an’anaviy metodlarga asoslangan bo‘lib, o‘qituvchi ma’ruza qiladi, o‘quvchilar esa passiv tinglovchi rolda qoladi [3]. Bu o‘quvchilarning tanqidiy fikrlash va mustaqil tahlil qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishga to‘sqinlik qiladi.

2. **O‘quv dasturlarining ortiqcha yuklanganligi.** Adabiyot o‘quv dasturlarida romanlarni o‘rganish uchun ajratilgan vaqt cheklanganligi tufayli o‘qituvchilar asarlarni chuqur tahlil qilishdan ko‘ra, mazmunini qisqa vaqtda yetkaza olishga harakat qilishadi [4]. Bu holat o‘quvchilarning asarni to‘liq o‘qimasdan, qisqacha mazmuni bilan tanishish tendensiyasini kuchaytiradi.

3. **Zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanishdagi kamchiliklar.** Romanlarni o‘qitishda innovatsion metodlar, interfaol texnologiyalar va raqamli resurslardan foydalanish darajasi hamon past [7]. Bu o‘quvchilarning qiziqishini pasaytiradi va o‘qitish samaradorligini kamaytiradi.

1. **Kitobxonlik madaniyatining pasayishi.** Zamonaviy axborot texnologiyalari va ijtimoiy tarmoqlar davrida o‘quvchilarning kitob o‘qishga bo‘lgan qiziqishi pasaymoqda [2]. O‘quvchilar uzun romanlarni o‘qishdan ko‘ra, qisqa matnli ma'lumotlar va video kontentni afzal ko‘rishadi.

2. **Romanlarning zamonaviy o‘quvchilar hayoti bilan bog‘lanmasligi.** Ko‘pgina klassik romanlar zamonaviy o‘quvchilar hayotidan uzoq bo‘lgan davrlar, qadriyatlar va munosabatlarni aks ettiradi [6]. O‘qituvchilar bu asarlarni zamonaviy kontekstda talqin qilishda qiyinchiliklarga duch kelishadi.

3. **Adabiy tilni tushunishdagi qiyinchiliklar.** Klassik romanlar ko‘pincha murakkab adabiy til bilan yozilgan bo‘lib, zamonaviy o‘quvchilar uchun tushunish qiyin bo‘lishi mumkin [8]. Bu o‘quvchilarning asarni o‘qishdan bosh tortishiga olib keladi.

1. **Innovatsion metodikalarni qo‘llashdagi kasbiy tayyorgarlik yetishmasligi.** Ko‘plab adabiyot o‘qituvchilari zamonaviy pedagogik texnologiyalar va innovatsion metodlarni qo‘llashga yetarlicha tayyorgarlikka ega emas [4]. Bu holat romanlarni o‘qitish jarayonini yangilash va takomillashtirishga to‘sqinlik qiladi.

2. **Adabiy tahlil metodologiyasidagi kamchiliklar.** Romanlarni tahlil qilishda o‘qituvchilar ko‘pincha formalistik yondashuvni qo‘llaydilar, bu esa o‘quvchilarning asarni chuqurroq tushunishiga va mustaqil fikrlashiga to‘sqinlik qiladi [5].

Adabiyotlar tahlili natijasida romanlarni o‘qitishdagi samarali yondashuvlar ham aniqlandi:

1. **Interfaol o‘qitish metodlaridan foydalanish.** Johnson va Smith [5] tadqiqotlari ko‘rsatishicha, muammoli o‘qitish, loyiha metodlari, kichik guruhlarda ishlash kabi interfaol metodlar o‘quvchilarning romanlarga bo‘lgan qiziqishini oshiradi va ularning tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

2. **Raqamli texnologiyalardan foydalanish.** Brown [7] ta'kidlashicha, elektron kitoblar, audio kitoblar, interaktiv platformalar va multimedia resurslaridan foydalanish romanlarni o'qitish jarayonini boyitadi va o'quvchilarning motivatsiyasini oshiradi.

3. **Kontekstual yondashuv.** Aliyeva [6] ko'rsatib berganidek, romanlarni o'qitishda asarning tarixiy, ijtimoiy va madaniy kontekstini tushuntirish, shuningdek, zamonaviy hayot bilan bog'liqliklarini ko'rsatish muhimdir.

4. **Kompetensiyaviy yondashuv.** Mirzayev [8] ta'kidlaganidek, romanlarni o'qitishda o'quvchilarning adabiy kompetensiyasini rivojlantirishga e'tibor qaratish, ularni mustaqil tahlil qilish va baholash ko'nikmalarini shakllantirish kerak.

XULOSA

Umumta'lim maktablarida romanlarni o'qitishdagi muammolar kompleks xarakterga ega bo'lib, ularni hal qilish uchun tizimli yondashuv zarur. Tadqiqot natijalariga ko'ra, quyidagi tavsiyalarni berish mumkin:

1. Adabiyot o'quv dasturlarini qayta ko'rib chiqish, romanlarni o'rganish uchun yetarli vaqt ajratish va dasturlarni zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida takomillashtirish.

2. O'qituvchilarning kasbiy malakasini oshirish, ularga innovatsion pedagogik texnologiyalar va metodlarni o'rgatish, romanlarni o'qitishdagi zamonaviy yondashuvlar bilan tanishtirish.

3. Romanlarni o'qitishda zamonaviy axborot texnologiyalari va multimedia resurslaridan foydalanishni kengaytirish, o'quvchilar uchun interaktiv materiallar yaratish.

4. O'quvchilarning kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish uchun maxsus dasturlar va tadbirlar ishlab chiqish, ularni romanlar o'qishga rag'batlantirish.

5. Romanlarni o'qitishda kompetensiyaviy yondashuvni joriy etish, o'quvchilarning adabiy tahlil ko'nikmalarini rivojlantirish.

Ushbu tadqiqot natijalaridan adabiyot o'qituvchilari, metodistlar va ta'lim sohasidagi mutaxassislar foydalanishlari mumkin. Kelajakda umumta'lim maktablarida romanlarni o'qitish metodikasini takomillashtirish bo'yicha amaliy tajribalar va eksperimental tadqiqotlar o'tkazish maqsadga muvofiq.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Matjanov, B. (2021). Adabiyot o'qitish metodikasi. Toshkent: O'qituvchi.
2. Qodirov, M. (2022). Zamonaviy axborot texnologiyalari sharoitida kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish. Ta'lim va innovatsiya, 3(1), 45-52.

**“O‘ZBEK FILOLOGIYASI:
MUAMMO VA YECHIMLAR”
mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy anjumani**

3. Ergasheva, S. (2020). Umumta'lim maktablarida adabiyot o'qitish metodikasini takomillashtirish. *Pedagogik mahorat*, 2(4), 78-85.
4. Romanov, A. A. (2021). Современные проблемы преподавания литературы в школе. *Педагогический журнал*, 5(2), 115-123.
5. Johnson, L., & Smith, R. (2022). Teaching novels in secondary schools: Critical thinking approach. *Educational Research Review*, 15(3), 240-255.
6. Aliyeva, N. (2023). O'zbek adabiyoti darslarida milliy romanlarni o'qitish metodikasi. *Ta'lim taraqqiyoti*, 4(2), 67-75.
7. Brown, M. (2021). Digital approaches to teaching literature in modern classroom. *Journal of Educational Technology*, 28(4), 350-365.
8. Mirzayev, K. (2022). Adabiy ta'limda kompetensiyaviy yondashuv. *Ta'lim va rivojlanish*, 5(3), 112-120.

